

A HÁZASSÁG ÉS AZ ÉLETMINŐSÉG KAPCSOLATA – REGIONÁLIS KÜLÖNBΣÉGEK MAGYARORSZÁGON

CONNECTION BETWEEN MARRIED STATUS AND THE QUALITY OF LIFE – REGIONAL DIFFERENCES IN HUNGARY

DR. SZABÓ GYULA adjunktus

Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar
Intézményi Menedzsment és Vezetési Tanszék

Abstract

A special aspect of the research related to well-being is represented by the studies that deal with the special role of marriage. Different studies have already proved that marriage has a positive effect on both adults and children in many ways: it improves health condition and the quality of life from various aspects. Some former results of scientific investigation (Robert Sampson, 1987, and Porter and Purser, 2010) also shown at community level in the United States that the high rate of married people in a region strengthens interpersonal connections, improves the health condition of these people, life-expectancy of the residents and at the same time it lowers the crime rate. These investigations were mostly carried out in the United States, this study tries to prove if similar effects can be experienced in Hungarian counties. The author compares regional differences at county level in the field of life-expectancy, crime rates and the Human Development Index.

1. Bevezetés

Az életminőséggel kapcsolatos kutatások sajátos vetületét jelentik azok a vizsgálatok, amelyek a házasság szerepével foglalkoznak. A különböző kutatások azt mutatják, hogy a házasság több szempontból pozitív hatással van mind a felnőttek, mind pedig a gyermekek egészségi állapotára, és általában az életminőségére. Korábbi tanulmányok (Sampson, 1987; valamint Porter és Purser 2010). közösségi szinten is kimutatták az Egyesült Államokban, hogy a házasságban élők magas aránya erősíti az interperszonális kapcsolatokat, javítja az érintettek egészségi állapotát, egyben csökkenti a törvénysértések számát. Ez a tanulmány Magyarországon megyei adatok vizsgálatával igyekszik kapcsolatot kimutatni a házasság és az életminőség között – utóbbi fogalmat több szempontból is megközelítve, így a születéskor várható élettartam és bűncselekmények gyakorisága mellett megvizsgáljuk azt is, hogy a több tényezőt is összefogó mutatószámok (ebben az esetben az Emberi Fejlődés Indexe – HDI) kapcsolatának feltárása is a céljaink közé tartozik.

2. A házasság hatása a közösségre

A tanulmány alapgondolata, miszerint a házasság hatást gyakorol az egyén életén túl a közösség helyzetére is, egyáltalán nem új, hiszen a már több kutatás is bizonyította, hogy létezik kapcsolat például a családi állapot és a halandóság között (Lillard, Panis, 1996).

Minden vizsgálat azt mutatja, hogy a házasságban élők életesélyei jobbak, mint a nem házasokéi. Kérdéses azonban, hogy a megfigyelt jelenség pontosan milyen módon érvényesül, vagyis hogyan fejt ki a házasság a kedvező hatását – ha egyáltalán bizonyítható az ilyen irányú oksági kapcsolat. Hasonló kérdéseket vetett fel Linda Waite 1995-ben megjelent cikkében (Waite, 1995), vagyis arra keresi a választ, hogy a házasság milyen módon hat az egyén életminőségére. Alapvetően két megközelítés létezik a mai napig is: a kiválasztódás fontosságát hangsúlyozók kezdetben elsősorban arra hívták fel a figyelmet, hogy a házasságot azok választják, akik eleve jobb egészségi állapotban vannak, ennek tudható be, hogy ők életük későbbi szakaszaiban is jobb egészségnek örvendenek. A másik elterjedt megközelítés a házasság védelmező funkcióit tartja igazán fontosnak. A kutatók ezen része szerint a házassági kötelék egyfajta védelmet nyújt különböző egészségkárosító hatásokkal szemben, például a családi csökkenti a stressz mértékét és elősegíti az egészséges életmódot.

A kiválasztódási elmélet hagyományosnak tekinthető felfogása mellett ma már létezik egy másik elképzelés is, amely szerint a helyzet éppen a fordítottja annak, amit korábban feltételeztek, vagyis a házasságra lépők egészsége rosszabb, mint a többieké, és a házasságkötés célja a rossz egészségi állapot javítása a családi kapcsolatok nyújtotta előnyök révén. Ez az elképzelés egyrészt elfogadja azt az alapfeltevést, hogy a házasságnak vannak pozitív hatásai az egyénre, ami alátámasztja a védelmező funkció meglétét. Másrészt arra a közgazdasági elképzelésre épül, hogy minden terméket főként azok fogyasztanak, akiknek arra a legegyszerűbb szükségük van. Ezek szerint ilyen „termék” lenne maga a házasság is, amit ennek megfelelően azok vesznek igénybe leginkább, akik számára a legtöbb hasznot hozhatja.

Porter az említett cikkében (Porter, 2012) más tanulmányok eredményeire is támaszkodva arra a következtetésre jut, hogy a kiválasztódási és a védelmező elméletek egyaránt megalapozottak. Ő természetesen amerikai példákat hoz, és azt állapítja meg, hogy bár az elmúlt évtizedekben jelentősen megváltozott a házasság szerepe a társadalomban (éppen úgy, mint Magyarországon), ám az amerikaiak jelentős része még ma is az egyéni „jól-lét” egyik alapvető feltételének tartja a házasságot. Ezzel párhuzamosan országos felmérésekre alapozva azt is leírja a tanulmányában, hogy a házasságban élők statisztikailag mérhetően jobb egészségnek örvendenek, mint az egyedül élők, és kisebb eséllyel hódolnak káros szenvedélyeknek, mint a dohányzás és a túlzott alkoholfogyasztás. Ráadásul a korábbi vizsgálatok azt mutatták, hogy a házasság csökkenti annak esélyét is, hogy az egyén bűnelkövetővé váljon. Ezt az összefüggést az Egyesült Államokban egyéni és közösségi szintű vizsgálatok egyaránt kimutatták, illetve azt is megállapították, hogy a házasságnak a gyermekekre is kimutatható hatása van abban az értelemben, hogy az egy szülő által nevelt tizenévesek nagyobb eséllyel követnek el bűncselekményeket. Közösségi szinten is kimutatták vizsgálatok, hogy ha egy közösségben nagyobb a házások aránya, az stabilizálja a személyközi kapcsolatokat, és erősíti a közösségen belüli összetartást – mindkét tényező fontos szerepet játszik abban, hogy csökkenjen a bűnözés (Sampson, 1987).

3. Az életminőség mérhetővé tétele

Porter sem önmagában vizsgálta a házasság fent említett hatásait, hanem egy tágabb elméleti keretbe igyekezett elhelyezni a saját kutatását. Az egészséges élet és a biztonság is fontos eleme az életminőségnek, aminek vizsgálata az utóbbi években népszerű témává vált a társadalomkutatók körében. Bármilyen ilyen jellegű fejlettségmérés esetében a leg-

kézenfekvőbb megoldásnak a gazdasági fejlettség évtizedek óta használt mutatójának, a bruttó hazai terméknek (GDP) a felhasználása tűnhetett. A GDP-t általában nagyon hasznos eszköznek tekintik az ipari termelés rövid távú (néhány évet felölelő) változásainak vizsgálatára, de már korábban is egyértelművé vált, hogy nem alkalmas a társadalom összetett, strukturális változásainak nyomon követésére. A GDP hiányosságait már neves közgazdászok is leírták az elmúlt évtizedekben, ám a szerepe a gazdaságpolitikai döntéshozatali folyamatban kikezdetlennek tűnik, a tervezés és értékelés ma is nagyrészt a GDP változásait veszi figyelembe. A szakemberek számára az az egyik legnagyobb kihívás, hogy egy pontosabb indikátort találjanak, amely tükrözi a valódi társadalmi jólétet, a társadalmi fejlődés eredményeit és az emberek elégedettségét. Az alapötlet, hogy különböző gazdasági folyamatokat egyetlen, könnyen elérhető indikátorral mérjük mindenki számára vonzó volt, ám az elmúlt évtizedek során számos félreértés és téves elképzelés kísérte a kutatás folyamatát. Habár a pénz kétség kívül a társadalmi haladás egyik legfontosabb eszköze, és jó eszköze lehet a folyamatok mérésének, azonban annak a lehetősége, hogy minden értéket és fejlődést pénzben mérjünk, túlságosan vonzóvá vált a közgazdászok és a döntéshozók számára is (Jacobs and Šlaus, 2010).

A társadalmi fejlődés a pusztán gazdasági mutatószámokon túlmutató mérhetővé tétele persze nem új keletű igény, 1960-as évek óta gyors ütemben terjed az ilyen mutatószámok használata. Mára bőven 100 fölé tehető az ilyen indexek száma, és ezek jelentős része az elmúlt két évtizedben született (Faragó, 2007). A tudósok tevékenysége mellett a politikára is szükség volt azonban, hogy a téma valóban széles körű érdeklődésre tarthasson számot. Nicholas Sarkozy, Franciaország köztársasági elnöke 2008-ben látta elérkezettnek az időt, hogy új alapokra helyezze a gazdasági és társadalmi jólét mérését. Három nemzetközileg elismert professzort (Joseph Stiglitzet, Amartya Sent és Jean-Paul Fitoussit) kért fel, hogy egy munkabizottságot hozzanak létre a világ legismertebb egyetemeinek, kutatóintézeteinek képviselőiből. A Bizottság feladata az volt, hogy tegyen javaslatot egy, a jelenlegi statisztikai módszereken túlmutató új értékelési rendszerre, amely az általánosan használt GDP mutatóknál sokkal inkább alkalmas az országok vagy régiók fejlődési eredményeinek átfogó jellemzésére. A Stiglitz-Sen-Fitoussi Bizottság, a közel 300 oldalas jelentésében 12 ajánlás köré írta le a javaslatait (Stiglitz et al., 2009). Ezek közül kiemelhetjük azt a megállapítást, hogy Az emberek életminősége objektív körülményeiktől, és adottságaiktól függ, és lépéseket kell tenni, hogy az emberek egészségére, személyes tevékenységeire és környezeti feltételeire vonatkozó mérések jobbakk legyenek. A bizottság megállapítása szerint az életminőséget leíró indikátoroknak minden területre kiterjedően, átfogó módon kell értékelniük az egyenlőtlenségeket.

Ahhoz, hogy pontosabban meg tudjuk mondani, miként mérhető a társadalmi jólét, elsőként természetesen meg kell határoznunk, hogy közgazdasági szempontból hogyan határozható meg a fogalom. Stiglitz a fentebb említett bizottság munkája kapcsán egy többdimenziós modellt dolgozott ki, amely a korábbi kutatási eredményeken és a gyakorlati tapasztalatokon alapul. A bizottság által összeállított a következő szempontokat emelte ki (Stiglitz et al., 2009):

- Anyagi javak (bevétel, fogyasztás, vagyoni helyzet),
- Egészség,
- Oktatás,
- Személyes tevékenységek, ide értve a munkát is,
- Politikai véleménynyilvánítás és kormányzás jellege,
- Társadalmi kapcsolatok,
- Környezet (a jelenlegi és jövőbeli állapot),
- Biztonság (gazdasági és fizikai értelemben egyaránt).

4. Az életminőség mérésének módszerei és buktatói

A jól-lét és életminőség vizsgálata során számos vitatott kérdéssel kell szembenéznie a kutatóknak. Ezek egy része speciálisan a vizsgált területhez kapcsolódik, másik része azonban általában a társadalomtudományi kutatás dilemmáihoz kapcsolódik. Dennis Raphael és szerzőtársai (Raphael et. al., 1995) fogalmazták meg azokat a legfontosabb pontokat, amelyeket egy ilyen jellegű kutatás során végig kell gondolni. Az egyik ilyen dilemma, hogy a kutatónak az objektív indikátorokat kell inkább vizsgálnia, mint például a jövedelem, a lakáskörülmények vagy akár az egészségi állapot, esetleg a szubjektív mutatók kapjanak nagyobb hangsúlyt, mint az elégedettség a jövedelmi helyzettel, a lakáskörülményekkel vagy az egészségi állapottal. Hasonlóan a vizsgálat kezdetén eldöntendő kérdés, hogy a felhasználni kívánt adatokat az egyénektől akarjuk begyűjteni (mikro szinten, akár objektív akár szubjektív adatokról van szó) vagy magának a rendszernek a működését igyekszünk bemutatni (például a bevételek megoszlását, az egészségügyi ellátórendszert). A harmadik dilemma az lehet, hogy a felhasznált mérőeszközök kifejezetten érték-alapúak legyenek (ahogy Raphael írja, a személyes függetlenség és az egyén saját élete feletti kontroll például általában feltételezik, hogy minden ember számára fontos mérőeszköz, ami felhasználható az életminőséggel kapcsolatos kutatásokban) vagy igyekezzen a kutató inkább értéksemleges indikátorokat választani (elfogadva, hogy a személyes függetlenség és kontroll nem mindenki számára jelenti fontos részét az életminőségnek). Végül részben ehhez kapcsolódva minden esetben felmerülhet a kérdés, hogy a mérés során a társadalompolitikai célokat milyen mértékben kell figyelembe vennünk: az elfogadott társadalmi célkitűzések mennyire befolyásoljanak minket abban, hogy mit tekintünk jólétnek, minőségi életnek.

Mára az indikátoroknak széles tárháza áll a kutatók rendelkezésére, amelyek mind a gazdasági és társadalmi fejlettség fokát igyekeznek mérni a világban. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (ismertebb nevén az OECD) kiemelt szerepet tölt be az ehhez szükséges adatgyűjtésben, többek között adatokat gyűjtenek a termékenység, a migráció, a házasságkötések és válások, az oktatás, a munkanélküliség, a jövedelmi egyenlőtlenségek, a nemek közötti gazdasági egyenlőtlenség, a szociális kiadások, a várható élettartam és az egészségügyi kiadások méréséhez. Ezeket az adatokat is felhasználva a világ több részén dolgoztak ki módszereket olyan összetett indexek létrehozására, amelyek helyettesíthetik, vagy legalábbis kiegészíthetik a GDP-t. A szakirodalomban számtalan olyan mutatószámot találhatunk, amelyek jelentős mértékben különböznek egymástól a céljaikat és a felhasznált módszertant tekintve is. Az „Index of Sustainable Economic Welfare” (ISEW) például azt a fenntartható gazdasági jólétet igyekszik meghatározni, amit egy ország egy adott pillanatban, figyelembe véve a múltbéli és jelenlegi események hatásait is. A „Legatum Prosperity Index” (LPI) 79 mérőszámból áll össze, amit kilenc egyenlő súllyal figyelembe vett csoportba vonnak össze a készítői, mint például a demokratikus intézményrendszer működése, az egészség vagy a kormányzás (l. <http://www.prosperity.com>). A Happy Planet Index (HPI) egy adott országban az egységnyi ökológiai forrás felhasználásával elért „boldog évek” számát vizsgálja, vagyis megpróbálja az emberi jólétet és a környezeti hatásokat egy közös mutatóban egyesíteni (l. <http://www.happyplanetindex.org>). A Genuine Progress Indicator (GPI) a személyes fogyasztási adatokból indul ki, amit azután tovább finomít több más mutató felhasználásával, mint például az önkéntes munka, a bűnözés és a környezetszennyezés hatásai vagy a szabadidő mennyisége és eltöltésének módja.

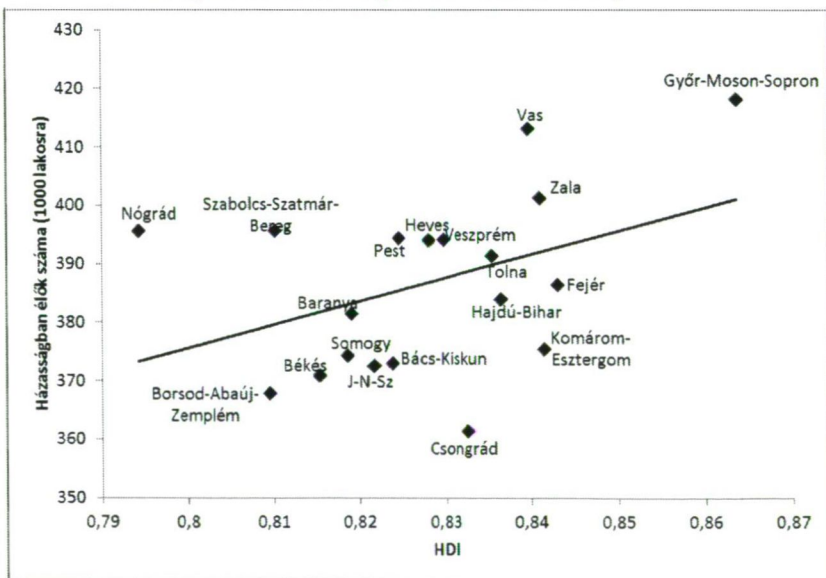
Valószínűleg a legtöbbek által ismert alternatíva a kizárólag a bruttó hazai terméket felhasználó módszerek leváltására az „emberi fejlődés index” (Human Development Index,

HDI), ami egyesíti az egy főre jutó GDP-t két másik mutatóval, az írni-olvasni tudással és a várható élettartammal. Az ENSZ évente közli az index értékét (<http://hdr.undp.org>) a Föld országaiban, és ez a beszámoló többek között tartalmaz egy rangsort is az egyes országok HDI értékeivel. Míg a korábban a fejlődés mérésére elsősorban a fogyasztási javak és a vagyon növekedését használták, addig az emberi fejlődés ezen koncepciója az embert helyezi a középpontba, az index megalkotásakor éppen az volt a cél, hogy az addig széles körben használatos GDP helyett egy átfogóbb mutatót használhassanak a kutatók és a politikai, gazdasági döntéshozók egyaránt (Husz, 2002).

A mutatót eredetileg azért dolgozták ki, hogy megmérjék és összehasonlítsák a fejlődő, illetve fejlett országok helyzetét, de manapság már széles körben alkalmazzák nemcsak országok, hanem régiók és mikrorégiók összevetésére is. Ebben a rövid tanulmányban nincs lehetőség a HDI kiszámítási módszerének részletes bemutatására, de a leírás magyar nyelven is elérhető több forrásból (pl. Husz, 2002). Annyi azonban elmondható, hogy megalkotói az emberi fejlődést három dimenziójának – az élet hosszúsága, a tudás mértéke, valamint az életszínvonal – súlyozott átlagaként képzelik el. A HDI három alapindikátora közül a legkevésbé problematikusnak a születéskor várható élettartam bizonyult – ennek használatán a szerzők az évek során nem változtattak. Ezzel szemben a tudás dimenziójának mérésére alkalmazott írni-olvasni tudás mutatóját, egyrészt azért, mert rosszul definiált és nehezen, másrészt azért, mert a fejlett országok többsége olyan mértékben megközelíti a 100 százalékot, hogy ez alapján további kulturális fejlődésük gyakorlatilag nem lehetséges. Ezen kívül a Human Development Indexet (a legtöbb hasonló több összetevőből álló mutatóval együtt) gyakran érik kritikák, hogy bár logaritmikus módszert alkalmaz, mégis a legtöbb esetben igen erős pozitív korreláció figyelhető meg az egy főre jutó GDP és a HDI között. Ez a probléma a Magyarországon végzett vizsgálatoknál is megfigyelhető (például Husz Ildikó, 2002).

1. ábra. A Human Development Index és a házasságban élők száma megyei bontásban Magyarországon (1000 lakosra számítva) 2012-ben

Figure 1. The Human Development Index and the number of married people in Hungarian counties (per 1000 inhabitants) in 2012

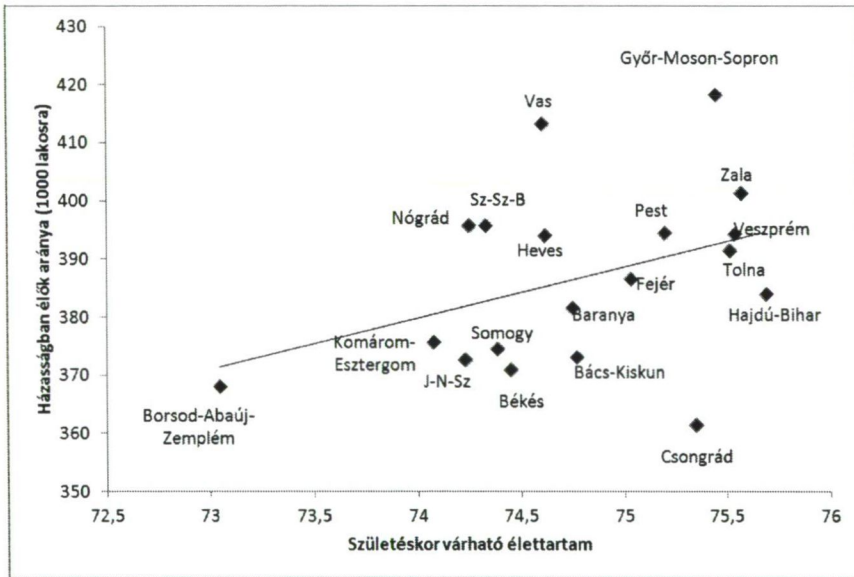
Forrás: Saját szerkesztés a KSH adatai alapján

5. A házassági arány és az életminőség különböző mérőszámainak kapcsolata

Vizsgálatunk során a magyarországi megyei adatokat használtuk fel, hogy képet kapjunk az ország különböző területei között megfigyelhető különbségekről. A megyékre elsősorban azért esett a választásunk, mert ez az a területi szint, ahol a vizsgálatunk során felhasznált minden mutató elérhető. Elsősorban igaz ez a GDP esetében, ami a HDI kiszámításához elengedhetetlen – itt a megyei a legalacsonyabb szint, ami a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisában elérhető. A házasságban élők számát a népszámlálási adatok segítségével számítottuk ki, az adott területen 1000 főre vetítve. Ki kell itt emelnünk, hogy az olyan jellegű vizsgálatoknál, ahol területi statisztikai adatokat vetünk össze, és ezekből próbálunk következtetéseket levonni, különösen nagy a veszélye az ökológiai tévkövetkeztetéseknek.

2. ábra. A várható élettartam és a házasságban élők száma megyei bontásban Magyarországon (1000 lakosra számítva) 2012-ben

Figure 2. Life expectancy and the number of married people in Hungarian counties (per 1000 inhabitants) in 2012

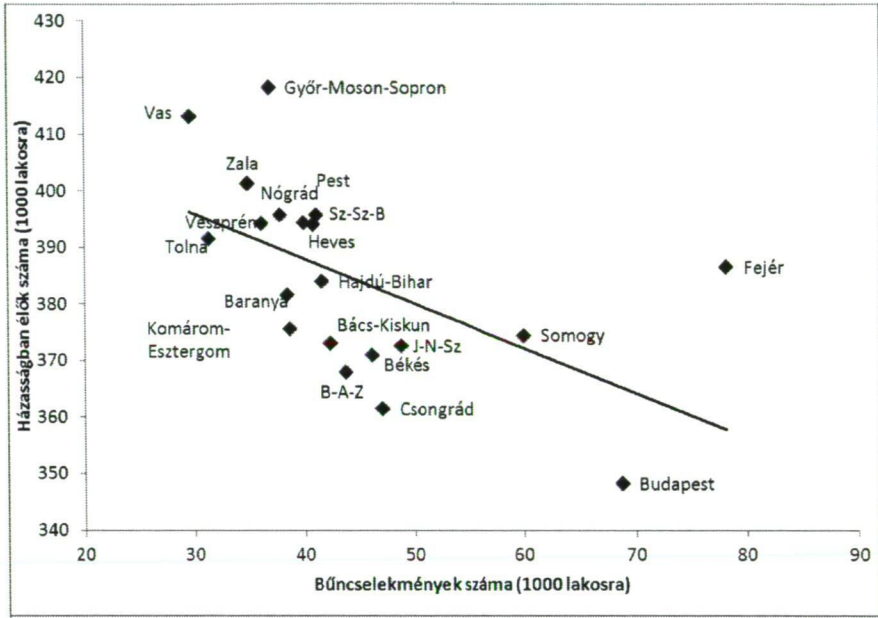
Forrás: Saját szerkesztés a KSH adatai alapján

Az 1. ábra elkészítéséhez megyei szinten kiszámítottuk az emberi fejlődés indexét. Ahogy fentebb leírtuk, ez a mutató megpróbál egyesíteni három tényezőt, az egészséget (illetve annak egy lehetséges mérőszámát, a születéskor várható élettartamot), a tudás mértékét (benne az írni-olvasni tudás és a beiskolázás arányát) és a GDP-vel mért gazdasági teljesítményt. Az alapfelvetést, hogy egy adott területen a házasságban élők aránya és a fejlettség között valamiféle kapcsolat áll fenn, csak részben lehet bizonyítani ilyen módon. Statisztikailag nincs szignifikáns kapcsolat a magyarországi megyékben a HDI segítségével mért életminőség és a házassági arány között. Ugyanakkor az ábrára berajzolt trendvonal jelez bizonyos összefüggést, különösen a fejlettebb területeken. Kirajzolódik a nyugat-magyarországi megyéknek a csoportja, ahol a magas házassági arányhoz az országos átlaghoz képest magas jóléti szint társul. Két megye esetében mondható el, hogy

egyértelműen kilógnak a halványan megjelenő trendek közül, ezek pedig Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék. Nem meglepő módon a HDI értékek itt a legalacsonyabbak között vannak, különösen Nógrád esetében igaz, hogy a GDP és a beiskolázási adatok is az országos átlag alatt maradnak, ám a házasságban élők aránya átlagon felüli. Ez az eredmény is rávilágít arra, hogy nagyon sok tényező bevonásával (például kulturális mutatók, etnikai és vallási arányok) lehet csak esélye a kutatóknak, hogy reális képet kapjon.

3. ábra. Az elkövetett bűncselekmények és a házasságban élők száma megyei bontásban Magyarországon (1000 lakosra számítva) 2012-ben

Figure 3. The number of crimes and married people in Hungarian counties (per 1000 inhabitants) in 2012

Forrás: Saját szerkesztés a KSH adatai alapján

Szorosabb összefüggést feltételeztünk várható élettartam és a házasságban élők aránya között (2. ábra), a tanulmány elején bemutatott amerikai kutatások erre engedtek következtetni. Statisztikai szempontból itt is elmondható, hogy szignifikáns kapcsolat nem mutatható ki a két mérőszám között, ám az ábra alapján a trendek kirajzolódnak. Vannak megyék, ahol egyszerre magas a várható élettartam (magyar viszonylatban) és a házasságban élők száma, és ezek szinte kizárólag Nyugat-Magyarországon találhatóak. Ahogy azt korábban már kiemeltük, önmagukban ezek az adatok nem jeleznek oksági kapcsolatot, tehát hogy a házasságban élők magas aránya biztosítana hosszabb várható élettartamot.

A három ábra közül talán a 3. mutat leginkább egyértelmű összefüggést a két változó között. A kapcsolat ebben az esetben természetesen fordított, a magasabb házassági arányhoz alacsonyabb bűncselekményszám tartozik. Különösen nyilvánvalóvá akkor válna ez az eredmény, ha a kiugróan magas bűncselekmény számot mutató Fejér megyét kivesszük a képből. Ennél a mutatónál feltételezhető leginkább, hogy kapcsolat áll fenn az értékek között.

6. Összegzés

Az amerikai példák nyomán abból a feltételezésből indultunk ki, hogy a házasságban élők aránya egy adott területen befolyással van az ott élők egészségi állapotára (amit a várható élettartam hosszával igyekeztünk mérhetővé tenni), illetve a bűncselekmények számára. A magyarországi megyék adatai ezeket a feltételezéseket csak részben igazolták, kimutatható kapcsolat csak a bűncselekmények esetében létezik. Még kevésbé mutatható ki, hogy a házassági arányszámok hatással lennének egy-egy megye esetében az életminőségre, és az is világossá vált, hogy az ilyen jellegű vizsgálatok összetett mutatókat igényelnek, amelyek a gazdasági, egészségügyi és oktatási adatok mellett más tényezőket is figyelembe vesznek.

Felhasznált irodalom

- Faragó Tamás (2007): Történeti mutatószám az „Emberi fejlődés” ábrázolására Magyarországon (1910–2001). In: *Demográfia*, 50. évf. 2–3. szám, pp. 173–196.
- Husz Ildikó (2002): Regionális különbségek Magyarországon, kísérlet a területi különbségek bemutatására az emberi fejlődés indexe alapján. In: Lengyel György (szerk.): *Indikátorok és elemzések. Műhelytanulmányok a társadalmi jelzőszámok témaköréből*. BKÁE, Budapest, 2002. pp. 77–86.
- Jacobs, Garry–Šlaus, Ivo (2010): *Indicators of Economics Progress: The Power of Measurement and Human Welfare*. CADMUS, Volume 1, pp. 53–113.
- Lillard, L. A.–Panis, C. W. A. (1996): Marital status and mortality: the role of health. In: *Demography*. 1996. 3. sz. pp. 313–327.
- Porter, Jeremy R., Purser, Christopher W. (2010): Social disorganization, marriage, and reported crime: A spatial econometrics examination of family formation and criminal offending. In: *Journal of Criminal Justice*, 38(5), pp. 942–950.
- Porter, Jeremy R. (2012): A Simplified Indicator of Social Well-Being in the United States: Examining the Ecological Impact of Family Formation within a County Level Framework, In: *Social Indicators Research* 108 (3). pp. 421–440.
- Raphael, Dennis–Renwick, Rebecca–Brown, Ivan–Rootman, Irving (1995): Quality of life indicators and health: Current status and emerging conceptions. In: *Social Indicators Research*. 12/1995; 39(1) pp. 65–88.
- Sampson, Robert (1987): Urban black violence: The effect of male joblessness and family disruption. In: *American Journal of Sociology*, 93(2), pp. 348–382.
- Stiglitz, Joseph E.–Sen, Amartya–Fitoussi, Jean-Paul (2009): Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Paris, September 14.
- Waite, Linda (1995): Does marriage matter? In: *Demography*, 32(4), pp. 483–507.